

Opetusministeriö
PI 29
00023 Valtioneuvosto

Asia: Taidemaalariliitto ry:n lausunto VTT Hanna-Liisa Liikasen laatimasta luonnoksesta (5.10.2009) Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia –ehdotus toimintaohjelmaksi 2010-2014

Yleistä

VTT Hanna-Liisa Liikainen on laatinut monipuolisen toimintaohjelmaehdotuksen taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista. Hän on tarkastellut teemaa useista eri näkökulmista käsin ja tavoittanut hyvin taiteen ja kulttuurin mahdollisuudet toimia yhteiskuntamme hyvinvointia edistävinä tekijöinä.

Luonnoksen toimenpide-ehdotukset peilaavat taidekentän eri toimintoja ja esimerkeiksi ovat usein nousseet teatterin ja tanssin kautta saavutettavat hyvinvointivaikutukset. Koska kuvataiteen merkitys ja vaikutus ovat jääneet vähemmälle tarkastelulle, haluamme tällä lausunnolla tuoda esille myös sen moninaisia puolia ja toimintamuotoja hyvinvoinnin sektorilla.

Liikasen luonnos ja siihen liittyvät perustelut rakentuvat monissa kohdin näkyviin, havaittaviin aktiviteetteihin, joiden hyvinvointivaikutukset tuotiin esille. Nämä ovat monesti myös sellaisia tekijöitä, joita tutkijoiden on helppo laskea ja mitata. Teatterissa käynti tai tanssiesityksen seuraaminen on helppo laskea ja tilastoida. Näiden hyvää tekevä vaikutus on helppo näyttää tutkimuksissa toteen. Tutkimuksellisesti on paljon hankalampi pureutua visuaalisen ympäristömme ja visuaalisten kokemuksen tuottamiin vaikutuksiin. Erityisen vaikeaa se on silloin, kun kokeminen tapahtuu muilta piilossa tai kun vaikutus ilmenee pitkän ajan päästä ja ehkä jopa mahdotonta silloin, kun henkilö ei itse edes aktiivisesti tunnista vaikutusta.

Kuvataiteen roolista

Todellista vuoropuhelua kuvataiteen hyvinvointivaikutusten ja muun yhteiskunnan välillä on ollut vähän. Elävä yhteistyö on monesti ollut muutamien asiaan vihkiytyneiden varassa ja toiminta on ollut usein tilapäistä ja projektinomaista.

Käsityksemme on kuitenkin, että juuri ammattimaisesti toimiva kuvataiteilija pystyy tekemään näkyväksi jotakin oleellista ympäristöstämme ja vaikuttamaan toiminnallaan siten, että yhteisöllisyyden kokeminen on mahdollista myös niissä tilanteissa, joissa ei ole mukana konkreettista yhdessä tekemistä.

Yksityiskohtaiset kommentit toimenpide-ehdotuksista:

Toimenpide-ehdotus 2.

Pidämme kannatettavana yhteistyöelimen perustamista terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Pidämme tärkeänä, että mukana on myös ammattitaiteilijoiden järjestöjä ja ammattikuvataiteilijoita.

Toivomme, että tulevassa kehitystyössä kyetään erottamaan taiteen soveltava käyttö, taidepedagogia ja ammattitaiteilijoiden toiminta toisistaan. Kaikki nämä kolme toimintasektoria ovat tärkeitä. Hallinnolle ja hyvinvoinnin sekä terveyden alan ammattilaisille ammattitaiteilijoiden toiminnan arvioiminen on kuitenkin haasteellista. Ammattitaiteilijan näkemys ja ymmärrys ekä työn taiteellinen laatu takaavat esimerkiksi kuvataiteessa yleensä sen, että taiteella on myös niitä vaikutuksia, joita sillä toivotaan olevan.

Toimenpide-ehdotus 4

Pidämme hyvänä, että alueelliset taidetoimikunnat toimivat aloitteentekijöinä ja asiantuntijoina alueellisen yhteistyön kehittämiseksi. Käsityksemme mukaan kuvataiteen sektorilla ammattitaiteilijoiden kiinnostus kuvataiteen hyvinvointivaikutuksiin on laajaa, mutta tieto toimintamahdollisuuksista vähäistä. Alueellisiin verkostoseminaareihin tulee saada ammattikuvataiteilijoita puhumaan kokemuksistaan ja tilaisuuksista tulee tiedottaa laajasti myös taidekentälle. Hankkeen käynnistysvaiheessa on tarkoituksenmukaista ottaa mukaan myös valtakunnallisesti toimivia taiteilijajärjestöjä.

Toimenpide-ehdotus 5

Pidämme tärkeänä, että terveyttä ja hyvinvointia edistävät kulttuurin ja taiteen keinot kirjataan osaksi kuntien kehittämisstrategioita. Tässä haluamme korostaa rakennetun ympäristön merkitystä. Rakennettuun ympäristöön liittyvät hyvinvointitavoitteet tulee kirjata tavoiteohjelmiin jo maakuntatasolla ja siitä edelleen kaikilla maankäytön suunnittelun tasoilla asemakaavaa, tontinvarausehtoihin, korttelisuunnitelmiin ja toteutukseen asti. Visuaalinen ympäristö vaikuttaa asukkaaseen ja kokijaan silloinkin, kun tämä ei sitä itse tiedosta.

Esimerkkinä tällaisesta toiminnasta on Taiteen kaava Kuopiossa, jossa kuvataiteiden mukana olo on alun alkaen varmistettu uuden alueen suunnittelussa alueen identiteettiä vahvistavana tekijänä. Esimerkkinä taideprojektien sisällyttämisestä rakennussuunnitteluun alusta alkaen ja niiden onnistuneesta toteuttamisesta on Helsingin Arabianrannan alue, jossa rakennuttajien (tontinvaraajien) on tullut ottaa huomioon taiteen mukaan ottaminen toteutukseen jo tontinvarausehdoissa.

Toimenpide-ehdotus 7.

Kuvataiteen käyttöön ja hankintaan liittyvä yritystoiminta on uutta. Perinteinen galleriatoiminta ei suoraan vastaa uuteen taiteenhankinnan haasteeseen. Kuvataiteilijoiden toimintatavat ja osaamisen hyvin tuntevat kuvataiteilijajärjestöt voisivat toimia tässä asiantuntijakoordinaattoreina. Kehitettäessä taiteenhankinnan malleja ja hyviä käytänteitä tulee kiinnittää huomiota siihen, että eri ammattilaisille terveys- ja hyvinvointipuolella ja taiteen ammattilaisille löytyy yhteinen ja helppo toimintaforumi, näin nämä ryhmät löytävät yhteisen kosketuspinnan.

Tuen kohdistaminen toimenpide-ehdotuksen mukaisesti eri alojen yritystoimintaan rajaa ulkopuolelle monenlaista taiteellista toimintaa, jota ei harjoiteta yritysmuodossa. Laadukkain taide ei välttämättä edes halua tunnustautua yritystoiminnaksi, kyse on jostakin muusta, ajattelusta, aistimisesta ja käsitteistämisestä. Tukitoimia ei saa kohdistaa pelkästään yritysmuotoiseen toimintaan, vaan myös sellaisiin taidealan toimijoihin, kuten taiteilijoihin, jotka eivät ole yrittäjiä, yleishyödyllisiin yhteisöihin jne.

Toimenpide-ehdotus 9.

Taiteella on itseisarvoinen merkitys, itseisarvoisuuden vaaliminen ja takaaminen on taiteen laadun ja sisällön kannalta ensiarvoista. Kokemus itseisarvoisesta taiteesta tarjoaa katsojalle syvällisempiä kokemuksia, sitä taiteen sovellettu käyttö ei anna. Taiteen saavutettavuus on varmistettava eri väestöryhmille. Museovierailujen lisäksi muita mahdollisuuksia ovat mm. aluetaidemuseon tai taiteilijaseurojen taidelainaamotoimintana tehtävät kiertonäyttelyt eri kohteisiin: mm. kouluihin, palvelutaloihin tai terveyskeskuksiin.

Esimerkiksi museoista ja taiteilijajärjestöjen gallerioista ja taidelainaamoista voidaan tehdä yhteisiä toiminta- ja kohtaamispaikkoja. Jotta tämä onnistuisi, tulee esimerkiksi taiteilijajärjestöjen taloudelliset toimintaedellytykset varmistaa. Verottajan pyrkimykset tulkita esimerkiksi yhdistysten yleishyödyllinen galleria- ja taidelainaamotoiminta liiketoiminnaksi ei tue taiteilijajärjestöjen toimintaedellytyksiä. Tällaiset lainsäädännön tai tulkintojen tiukennukset voivat tyrehdyttää kansalaistoiminnan tehokkaasti. Esimerkiksi arvonlisäverovelvollisuus tuo mukanaa sellaisia käytäntöjä, joista suoriutuminen on monille yhdistyksille ylivoimaista tai ainakin suurta voimavarojen haaskaamista. Kuvataiteen kentän ruohonjuuritasolla, esimerkiksi yhdistyksissä, monissa gallerioissa ja taidelainaamoissa toiminnan taloudellinen volyyymi on niin pieni, että sitä on monien muiden alojen ihmisten vaikea ymmärtää. Siksi on kohtuutonta rasittaa näitä toiminta-alueita arvonlisäverolla.

Pidämme tärkeänä, että opetusministeriö tekee yhteistyötä viime mainitussa asiassa valtiovarainministeriön kanssa. VM on juuri julkaissut kansalaisjärjestöjen toiminnan kannalta huolestuttavan työryhmämuistion (VM 31/2009) yleishyödyllisten yhteisöjen

verotuksesta. Kansalaisjärjestöjen asemaan on esimerkiksi oikeusministeriö kiinnittänyt huomiota muistioon liitetystä lausumassa.

Toimenpide-ehdotus 10

Eri toimijoiden välisen toiminnan koordinointiin ja kehitystyöhön on erittäin kannatettavaa palkata vastuuhenkilö. Kuvataiteilijan nykyinen koulutus on monipuolinen, vaativa ja pitkä. Ammattiin johtavaan koulutukseen on vaikea päästä. Kuvataiteilijat on päteviä omassa ammatissaan, kuvataiteen tuominen soveltavaan yhteyteen ei kuitenkaan kuulu taiteilijan vaan tuottajan ammattialueeseen.

Yritysten omien taidekerhojen toimintaa on tuettava mm. verohelpotuksin. Kulttuurisetelin idea on hieno ja sen käytön edistäminen kannatettavaa. Setelillä tulisi kuitenkin voida maksaa myös taiteeseen liittyviä materiaalikustannuksia, mikä tällä hetkellä ei ole mahdollista. Tällä tuettaisiin yksilötasolla tervehdyttävää harrastustoimintaa. Nykyisellään seteli tukee lähinnä esiintyvien taiteilijoiden (näyttelijät, tanssijat) työtä tai instituutioissa esitettävää taidetta (teatterit) tai niissä näytettävää taidetta (museot), mutta ei mahdollista esimerkiksi ammattikuvataiteilijan välineet ja materiaalit sisältävän panoksen maksamista setelillä. Kuvataiteessa materiaalikustannukset muodostavat aina merkittävä kuluerän, jota ei tulisi ohittaa.

Toimenpide-ehdotus 11.

Hoitolaitoksissa on entistä enemmän myös ikääntyneitä taiteilijoita. Tietoomme on tullut, että esimerkiksi hoitolaitoksissa olevat ammatikuvataiteilijat ovat kokeneet nöyryyttävänä harrastajamaiset lähestymistavat taiteeseen. Omahoitajilta vaaditaan entistä enemmän kykyä kohdata asiakkaiden yksilölliset toiveet ja tarpeet kulttuurin ja taiteen osalta. Myös näissä tilanteissa ammattitaiteilijoiden panos voi olla keskeinen ja tukea, niin haluttaessa, tuloksellista hoitotyötä.

Toimenpide-ehdotus 12

Prosenttiperiaate on hyvä keino edistää hyvinvointia ja ympäristön viihtyvyyttä. Toimenpide-ehdotuksessa tarkastellaan kuitenkin vain hoitoympäristöjä, esimerkiksi sairaaloita ja palveluyksiköitä. Tämä ei ole riittävää.

Tällä hetkellä prosenttiperiaatetta sovelletaan vaihtelevasti eri kaupungeissa ja sitä toteutetaan vain julkisessa uudistuotannossa. Taiteen hyvinvointia ja terveyttä edistävä vaikutus pitäisi olla kattavasti koko rakennetussa ympäristössä: maakäyttösuunnittelussa, asemakaavoituksessa, kaikessa uudisrakentamisessa ja kohennettaessa jo rakennettua. On tärkeää, että kuvataiteilijat ovat mukana suunnittelun

varhaisvaiheessa yhdenvertaisina suunnittelukumppaneina. Rakentajia voitaisiin kannustaa ottamaan kuvataide mukaan rakentamiseen mm. erityistuella. Saatujen kokemusten mukaan kuvataide luo asuinalueen viihtyvyyttä ja identifoi sen merkityksellisiksi asukkailleen ja siten luo asukkaille turvallisena ja toiminnallisena koetun ympäristön. Taidehankinnoista päätettäessä kuvataiteilijanvertaisarviointi pitää olla valinnassa mukana.

Tämän toimenpide-ehdotuksen kehittäminen voisi olla läänien taidetoimikuntien vastuulla STM:n, YM:n, kuntien ja kuntayhtymien lisäksi. Keskeisiä yhteistyökumppaneita ovat valtakunnalliset ammattitaiteilijoiden järjestöt ja taidemuseot.

Toimenpide-ehdotus 13.

Arvioitaessa kuvataiteen vaikuttavuutta käytettäviin mittareihin tulee suhtautua kriittisesti. Ihminen tekee visuaalisia havaintoja huomaamattaan ja niiden vaikutuksen tutkiminen ei ole yksiselitteistä. Kuvataiteilijan tutkinto antaa lähtökohtaisen valmiuden toimia kuvataiteilijana myös erilaisissa työyhteisöissä ja tiimin jäsenenä. Taiteilijan jatkokoulutukseen ehtona pätevytykselle tulee suhtautua varautuneesti. Kuvataiteilijan ammattipätevyys tulee nähdä kuvataiteesta käsin.

Toimenpide-ehdotus 15.

Rakennettu ympäristö vaikuttaa asukkaiden identiteettiin ja sitoutumiseen omaan asuinalueeseen. Taide rakennetussa ympäristössä voi toimia tärkeänä keinona alueen, kaupungin tai pelkästään asuntojen välisen pihan omaleimaisuuden muodostajana ja sitä kautta edistää pihan asukkaiden yhteen kuluvuuden tunnetta. Esimerkiksi lähiöiden pihojen suurimmat käyttäjäryhmät ovat äidit ja lapset, nuoriso sekä vanhukset. Jos heidän hyvinvointiaan halutaan lisätä, kannattaa ottaa käyttöön toimia, jotka lisäävät alueiden viihtyvyyttä.

Ammattitaiteilija osaa parhaimmillaan visualisoida paikan henkeä ja tuoda näkyväksi paikan toimijoiden sosiaalista dynamiikkaa, kuten edellä jo mainittiin. Tämä voi toteutua paitsi osallistamalla rakennetun ympäristön toteuttamiseen, myös ottamalla esimerkiksi yhteisötaiteilijoiden ammattitaito käyttöön. Vastuutahoina voivat toimia myös esimerkiksi taiteilijajärjestöt, jotka jo perustoiminnallaan luovat yhteisöllisyyttä paikkakunnille.

Lopuksi

Kaiken kaikkiaan luonnos ehdotukseksi toimintaohjelmasta 2010–2014 on positiivinen

avaus taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten huomioimiseksi yhteiskunnassamme. Taidemaalariiliitto ry, valtakunnallisena, noin 1300 ammattikuvataiteilijaa edustavana järjestönä on mielellään vastaisuudessa mukana yhteistyössä ja tuomassa ammattikuvataiteilijoiden näkemykset kehitystyöhön.

Helsingissä 30.10.2009

Taidemaalariiliitto ry:n puolesta

Maaria Märkälä
Taidemaalari, puheenjohtaja

Terhi Aaltonen
Pääsihteeri

Yhteystiedot:
Erottajankatu 9 B
00130 Helsinki
puh. 09-68110568
terhi.aaltonen@artists.fi
eeva-liisa.rautalahti@artists.fi

